

AKTUELLA ARMÉFRÅGOR

Av överste PER KELLIN

1948 års riksdag förkastade 1945 års försvarskommittés förslag angående försvarets organisation, vilket för samtliga försvarsgrenar innebar en — ock begränsad — nedrustning. I stället instämde riksdagen oförbehållsamt i regeringens principuttalande i försvarspropositionen, som var av följande lydelse:

»Ett svenskt försvar måste vara i stånd att ge uttryck åt folkets levande försvarsvilja. Varje vapenför svensk, som icke bindes av andra för riksförsvaret viktiga uppgifter, bör sättas i stånd att i ena eller andra formen militärt deltaga i kampen för landets självständighet. Krigsmakten i dess helhet bör vara så utbyggd att den förmår ge största möjliga eftertryck åt vårt folks vilja att bevara landets handlingsfrihet och avvisa varje kränkning av dess integritet. Försvarskrafterna böra, som försvarskommittén framhållit, utformas så att en angripare i det längsta hindras få fast fot på svensk mark och att ingen del av landet behöver uppgivas utan segt motstånd i olika former. Vidare bör krigsmakten vara skickad att möta överrumplingsförsök, utförda med den moderna invasionsteknikens resurser. Med den här skisserade *målsättningen* måste försvaret vara allsidigt sammanfatt. I stort sett torde därför det nu förestående arbetet böra syfta till att på grundvalen av nuvarande organisation och med utnyttjande av alla möjligheter till förenklingar och kostnadsbegränsningar med ledning av världskrigets erfarenheter och forskningens senaste rön göra en översyn av försvarsanstalternas ändamålsenlighet och hållfasthet mot ett modernt krigs påfrestningar.»

Beträffande armén framhölls i propositionen särskilt att en omarbetning av organisationsformerna givetvis icke skulle få gå ut över kravet på att vår armé i ett tillräckligt tidigt skede skulle kunna med operativa stridskrafter möta och bekämpa varje form av invasion.

Med ovan angiven allmän målsättning och med beaktande av det aktuella militärpolitiska läget kan arméns uppgifter för närvarande i första hand sägas vara att i samverkan med flygvapnet och marinen hindra landstigning i Skåne och inträngande i Övre

Norrland samt tillsammans med flyget luftlandsättning, särskilt på slättområdena i Mellansverige. Arméns medverkan krävs även vid avvärjande av invasion mot övriga delar av våra långa kuster.

Arméns olika uppgifter måste kunna lösas *samtidigt*, ty de motståndare, vi ha att räkna med, disponera erforderliga resurser för samtidigt anfall över sjön, genom luften och över landgränsen mot olika delar av landet. Kravet på armétridskrafternas kvantitet är därför stort, men kvalitetskravet är icke mindre, ty vi måste vara beredda på att motståndaren har god utbildning och utrustning samt att han ofta är numerärt överlägsen och har krigserfarenhet.

Sedan genom 1948 års försvarsbeslut en paus inträtt i de stora parlamentariska försvarsutredningarna och en utgångsbas erhållits för fortsatt verksamhet, igångsattes inom armén ett intensivt arbete för att inom den ram, som tillgängliga anslag medgävo, genom partiella reformer anpassa organisation, utrustning och utbildning efter krigserfarenheter och utvecklingstendenser. Dessa kunna sammanfattas i kraven på större eldkraft, ökad rörlighet och framkomlighet samt bättre möjligheter att skydda mot eld från såväl marken som luften.

De äldre tunga pansarbrigaderna ombildades sålunda till flera lättrorliga enheter som även kunde mobiliseras snabbare. I samband härmed omorganiserades Svea livgarde, Södra skånska infanteriregementet och Älvsborgs regemente till helt motoriserade och becyklade pansarinfanteriregementen. Brigadförbandet blir genomgående den lägsta operativa enheten inom armén i stället för fördelningen. Organisationsförändringarna syftade till att göra de operativa enheterna — pansar- och infanteribrigader — smidigare och lätthanterligare, att öka förbandens eldkraft och rörlighet samt att ge även de minsta enheterna ökad förmåga att bekämpa pansar och flyg och på så sätt göra dem mindre sårbara. Medan huvuddelen av infanteriet tidigare var normalt fotmarscherande, innefattar den nya organisationen särskilda transportförband, som medger förflyttning på cykel. Samtidigt härmed ersättes en stor del av de hästanspända kärrorna med traktorer och lätta bilar.

Genom dessa förbättringar, som delvis möjliggjorts genom import av överskottsmateriel från kriget, ha de svenska brigaderna i fråga om organisation och utrustning bringats upp till en kvalitet, som är gott och väl jämförbar med motsvarande utländska enheters. Utvecklingen går emellertid snabbt vidare. Tekniken sätter alltmer sin prägel på organisation och utrustning. Armétrids-

krafter — även de svenska — äro numera starkt tekniskt betonade. Man kan icke längre tala om de tekniska vapengrenarna marinen och flygvapnet i något slags motsatsförhållande till armén. Där-
emot har den senare betydligt mer personal i förhållande till mate-
rielen och så torde komma att förbli. Detta sammanhänger med
arméstridskrafternas uppgift och förmåga att försvara ett land-
område och att anfälla en angripare.

Konstruktion av nya strids- och skyddsmedel är med den ut-
veckling stridstekniken tagit synnerligen tidsödande och dyrbar,
vilket i regel missgynnar ett litet land med begränsade tekniska
och ekonomiska resurser. Den geniale uppfinnaren i sin kammare
har i många fall ersatts av stora staber av vetenskapsmän, som
genom lagarbete i forskningsfabriker arbeta mot uppsatta mål.
Det gäller emellertid icke endast att konstruera nya vapen och
motmedel utan även att producera dem i tillräckligt antal. Med
vårt randstatsläge måste vi ha vapen omedelbart tillgängliga och
kunna icke som exempelvis Storbritannien igångsätta tillverkning
först vid akut krigsfara eller vid krig. Sedan en prototyp för ett
vapen, ett fordon eller en radiostation fastställts, skall erforder-
ligt antal enheter tillverkas. Kostnaderna per enhet bli härvid
omvänt proportionella mot seriens storlek. En småstat kan endast
upplägga relativt små serier av viss typ av stridsmedel och måste
sålunda betala mer per styck än en stormakt.

Uppsättningen av en modern pansardivision i Förenta Staterna
beräknades år 1949 kosta minst 200 milj. dollar. Om vi skulle hålla
oss med förband av motsvarande eller ännu bättre typ, som från
vissa håll påyrkats, skulle antalet enheter bli så ringa, att för-
svaret, åtminstone i vad avser armén, blev helt och hållet sym-
boliskt. Andra vägar måste prövas. Forskningen måste kraftsam-
las på ett begränsat antal typer av stridsmedel, som icke kunna
importeras eller licenstillverkas. Som exempel må nämnas robot-
vapen och raketvapen, där vi redan nått långt. På samma sätt
som flygvapnet avstått från tunga bombplan och flottan från
pansarskepp, måste armén undvara tunga stridsvagnar (30 ton och
tyngre), grovt, självgående artilleri och luftvärn för bekämpning
av bombflyg på högsta höjd. Däremot måste våra övriga strids-
medel ha samma kvalitet som motsvarande utländska. Vi behöva
stormkanoner och fjärrpansarvärn, medeltungt artilleri och ma-
skinriktade luftvärnsautomatkanoner för bekämpning av attack-
flyg. Kompletterande anskaffning av dylik materiel pågår i viss

utsträckning. I den mån fjärrpansarvärnet icke förmår nedkämpa motståndarens tunga stridsvagnar, återstår minan eller närpansarvärnsvapnen — raket- och granatgevären — som äro billiga och kunna masstillverkas. På motsvarande sätt får man hjälpa sig på andra områden.

Moderna stormaktsarméer äro i stor utsträckning utrustade med terränggående specialfordon för transport av personal, vapen och ammunition. Härigenom tillgodoses kraven på rörlighet och framkomlighet samt förmågan att snabbt undandra sig flygverksamhet. Dylika fordon skulle kräva en opropotionerligt stor del av armébudgetens materielanslag för anskaffning, underhåll och förrådsförvaltning, kostnader som en liten stat icke kan bära utan att andra viktiga behov måste eftersättas. Vi måste därför även i framtiden räkna med att använda cyklar, som är ett billigt och öomt transportmedel. En cyklande bataljon kan förflytta sig med en hastighet av 15 km/tim och inom ett dygn tillryggalägga 120 km eller mera. Vid flyganfall kunna cykelförbanden snabbt försvinna från vägen. För tunga vapen med ammunition och övrig materiel fordras dock andra transportmedel. Härvid kan utskrivna jordbrukstraktorer användas. I landet finnes redan ett stort antal traktorer och tillgången ökas så kraftigt, att behovet vid mobilisering kan täckas utan att jordbrukets oundgängliga krav eftersättas. De delar av artilleriet, som fortfarande äro hästanspända, måste också med det snaraste övergå till transport med uttagna traktorer. 6-spannen framför artilleripjäserna tillhöra en förgången tid.

Även med de åtgärder i kostnadsbegränsande syfte, som här berörs, krävas framdeles avsevärda årliga materielanslag för att bevara och förbättra arméns materiella kvalitet. Såvitt kan utläsas av Nothin-kommitténs delbetänkande kunna de i genomsnitt beräknas till minst 125 milj. kronor per år, sedan äldre reservationer och beställningsbemyndiganden likviderats. Som jämförelse må nämnas, att arméns materielanslag för löpande budgetår är 30 milj. kronor. Om inte armén långsamt skall förtvina av brist på materiel, krävs därför efterhand ökade anslag. För närvarande är emellertid den svenska industriens leveranskapacitet beträffande krigsmateriel mycket begränsad. I den mån den garanteras beställningar på betydligt längre sikt och till större mängd än som för närvarande är fallet, torde emellertid dess villighet och förmåga till krigsmaterielproduktionen avsevärt ökas utan att föfogandelagen behöver tillgripas.

En hög materiell standard måste emellertid motsvaras av god personell kvalitet för att armén skall kunna bli ett krigsdugligt instrument. I avseende på befälskåren var denna åtminstone under de första beredskapsåren under kriget föga homogen. Den vid krigsutbrottet 1939 rådande befälsbristen avhjälpes efter hand genom snabbutbildning. Reservofficerare och aktiva underofficerare befordrades därvid till officerare på aktiv stat. Numera har huvuddelen av dessa under kriget snabbutbildade officerare fått erforderlig rutin. Dessutom utexaminerades vart och ett av åren 1939—1944 omkring 200 under tre år utbildade statofficerare, vilka nu ha upp till 10 års erfarenhet. De utgöra huvuddelen av fältförbandens kompani- och batterichefer — arméns ryggrad. De snabbutbildade studenterna — plutoncheferna — ha ersatts av dels yngre statofficerare, dels ett ökat antal reservofficerare, dels ock värnpliktiga fänrikar med två års utbildning. Omkring 1 000 kadetter — blivande officerare — utexamineras årligen från våra kadettskolor. De många värnpliktiga underofficerarna med 15 månaders utbildning, vartill kommer 3 månaders repetitionsövningar, äro användbara som ställföreträdande plutonchefer.

Befälsläget i fråga om officerare och underofficerare är alltså avsevärt mycket bättre nu än under beredskapen. Förmågan att föra större förband än kompani har emellertid betänkligt nedgått. Under beredskapstiden lågo ständigt hela fältregementen inkallade. Motsvarande förband finnas i fredstid organiserade endast under repetitionsövningarna. Dessa ha varit så gott som helt inställda under de sista fem åren och ha först denna höst återupptagits i rimlig omfattning. Repetitionsövningarna skola numera ske krigsförbandsvis i stället för åldersklassvis. Detta innebär att förbanden inkallas med samma personal, som de skola ha i fält, vilket är ett avgjort framsteg. Omloppstiden är emellertid 6 år. För att uppöva befälsföringsförmågan hos det aktiva befälet och med hänsyn till det skärpta utrikespolitiska läget vore det önskvärt, att samtliga krigsförband som en engångsåtgärd under de närmaste åren togos in för repetitionsövningar i betydligt snabbare takt. De nya vapen och stridsmetoder, som framkommit sedan krigsslutet, kräva för övrigt även att det äldre krigsplacerade manskapet snarast erhåller kompletterande utbildning. För att i avseende på befälstillgång, förläggningsbehov och utbildningsanordningar möjliggöra en sådan repetition, kan ifrågakomma att tillfälligt uppskjuta utbildningen av den yngsta åldersklassen ett år.

Beträffande underbefälet — gruppcheferna — är läget avsevärt

sämre än ifråga om officerare och underofficerare. 1930 års försvarskommission krävde att halva antalet grupper, trots den dåtida enkla vapenutrustningen, skulle ledas av fast anställt eller f. d. fast anställt underbefäl, så att de lägsta enheterna skulle få en stomme av underbefäl med erforderlig rutin. Övriga gruppchefer utgjordes av studenter med 3 månaders längre utbildning än de övriga värnpliktigas. Dessutom fanns i varje grupp två värnpliktiga underbefäl med 2 månaders längre utbildning. Befälsbehovet vid gruppen var sålunda tämligen väl tillgodosett med hänsyn till de då relativt måttliga kraven på befälet.

I början på 1940-talet infördes ett nytt gruppchefssystem. Eliten av studenterna måste nu tas i anspråk för officers- och underofficersbefattningar, och det fast anställda respektive f. d. fast anställda underbefälet räckte inte för att fylla totalbehovet av gruppchefer. Den då gällande 1-åriga tjänstgöringstiden ansågs emellertid möjliggöra utbildning av »vissa värnpliktiga i allmänhet» till gruppchefer.

Under förutsättning att någon förkortning av de värnpliktiga gruppchefernas utbildningstid inte skulle ske, föreslog 1945 års manskapsutredning att det fast anställda manskapet skulle beräknas enbart efter fredsbehovet. En sådan reduktion med omkring 4 400 beställningar eller 36 procent beslöts också av 1947 års riksdag. Nästa riksdag förkortades emellertid samtliga värnpliktigas — även gruppchefernas — utbildningstid med 3 månader. Sålunda hade i rask följd både tillgången på rutinerat underbefäl kraftigt minskats och utbildning av användbara värnpliktiga gruppchefer omöjliggjorts. Gruppchefsfrågan har därmed blivit vårt allvarligaste befälsproblem. Den kan få en tillfredsställande lösning endast genom att de till gruppchefer uttagna värnpliktiga ges en första tjänstgöring om minst 11 månader. Dessutom behövs kompletterande utbildning omedelbart före varje repetitionsövning. Det må vara tillåtet att i detta sammanhang uttrycka en förhoppning, att riksdagsman Lindholm i Sandviken, som sedan 1949 på försvarsministerns uppdrag utreder denna fråga, snart skall komma fram till en positiv lösning.

Även den av 1948 års riksdag till 9 månader förkortade tjänstgöringen för vanliga värnpliktiga är emellertid otillräcklig. Riksdagsbeslutet motiverades bl. a. med att utbildningstidens minskning skulle kompenseras av rationellare utbildningsmetoder och förbättrade utbildningsanordningar. Efter snart 3 år har man i dessa hänseenden nu kommit så långt som befälstillgången och de

ekonomiska möjligheterna medgett, vartill försvarsministern givit sitt oförbehållsamma erkännande. En ytterligare rationalisering av utbildningen fordrar en helt annan förståelse för och aktiv medverkan i utbildningsarbetet än vad som är fallet hos alltför många av de unga värnpliktiga. De till efterutbildning inkallade äldre värnpliktiga ha i detta hänseende visat en helt annan, positiv inställning. För att åstadkomma detta erfordras före militärtjänstgöringen upplysning och uppfostran i skolorna och icke minst i de politiska ungdomsförbunden, vilka för övrigt redan positivt bidragit.

Hur lång måste då utbildningstiden vara? Att döma av de beslut, som fattats i andra stater förliden sommar och höst, kräves ända upp till 2 år. Atlantpaksstaterna Danmark och Norge lär ha anmodats att införa 18 månaders tjänstgöring. Dessa åtgärder betingas emellertid även av beredskapskravet att ständigt ha minst en åldersklass inkallad och utgör icke ett direkt mått på utbildningsbehovet. För vår del sätter tillgången på befäl och kaserner en övre gräns vid 11 månader. Vi ha helt enkelt icke resurser för att låta två hela åldersklasser ligga inkallade samtidigt någon längre tid, och en månads lucka mellan ut- och inryckande åldersklass behövs för att ge befälet erforderlig tid för återhämtning och förberedelser.

Om andra än militära skäl omöjliggör en återgång till 11 månader, skulle t. o. m. en förlängning av endast en månad till 10 råda bot för de mest påtagliga bristerna, t. ex. utbildningen i spräng- och mintjänst och med andrahandsvapen samt övningar i bataljon och brigad, som nu icke alls medhinnas under första tjänstgöringen.

En differentiering av utbildningstiden har under de senaste åren upprepade gånger förts på tal vid olika sammanhang. En sådan förefanns i både 1914, 1925 och 1936 års värnpliktslag och vårt ekonomiska läge medger förvisso icke att rättvisekrav skall medföra längre tjänstgöring än vad som från militär synpunkt är absolut nödvändigt. Differentieringen måste emellertid genomföras efter vettiga grunder. De i pressen och även annorstädes framförda förslagen ha nästan alltid avsett en differentiering nedåt mot ännu kortare utbildningstid, varvid särskilt förband med lokala förstahandsuppgifter varit i farozonen. En differentiering av utbildningen i fred medför emellertid ingalunda en differentiering av uppgifterna i krig. De s. k. lokalförsvarsförbanden vid kuster, gränser och flygfält skola möta samma långtidsutbildade, välutrustade och

krigsvana motståndare som övriga förband och dessutom ofta taga första stöten. Dessa förband kunna icke heller stå överksamma på en plats, där fienden icke anfaller, utan måste kastas in i rörliga strider. För att möjliggöra detta pågår för övrigt en omorganisation av lokalförsvarsförbanden i avsikt att nå en större rörlighet. Utbildningskraven måste anpassas därefter.

Luftvärnet och trängen ha emellertid mera rutinmässiga uppgifter i fält än övriga truppslag. En återgång till 11-månadersutbildningen bedömes därför mindre nödvändig för dessa truppslag. En sådan differentiering ter sig därför fullt ändamålsenlig.

Här har berörts några av de stora problem, som f. n. äro aktuella inom armén. Många andra finnas, som pocka på sin lösning. Lokal rekrytering och decentraliserad mobilisering är i viss utsträckning genomförd, men kan drivas ytterligare. Detta är dock ytterst en ekonomisk fråga, enär en fullständig lösning kräver omfattande förrådsbyggen. Rationalisering av fredsorganisationen i syfte att skapa större utbildningsenheter och på längre sikt minskade fredskostnader kräver också omfattande investeringar i de kasernetablisement och övningsområden som skola bibehållas.